

Список використаних джерел

1. Про інформацію: Закон України // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 48, ст. 650.
2. Про Стратегію кібербезпеки України: Указ Президента України від 15 березня 2016 р. № 96/2016.
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 48, ст. 296.
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 9 травня 2018 р. № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
5. Дурдинець В.В., Іщенко О.М., Хахановський В.Г. та ін. Система інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів в умовах електронного урядування: монографія, Київ, НАВС, 2018, 273 с.

Хахуцяк Ольга Юрївна, завідувач кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО СТОРОНИ ЗАХИСТУ НА ДОСТУП ДО МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ГАРАНТІЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОЧИНСТВА: ПРАКТИКА ЄСПЛ І НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ

У сучасних умовах трансформації сектору безпеки та правосуддя України особливого значення набуває забезпечення реального, а не декларативного дотримання права особи на захист у кримінальному провадженні. Саме ефективність реалізації гарантій сторони захисту є одним із критеріїв демократичності держави та рівня довіри до правоохоронної й судової системи. Водночас практика здійснення досудового розслідування свідчить про наявність системних випадків обмеження доступу адвоката до матеріалів кримінального провадження, що негативно впливає як на забезпечення принципу змагальності, так і на загальний стан правової безпеки держави.

Положення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] гарантують кожному право на справедливий судовий розгляд, складовою якого є право на достатній час і можливості для підготовки свого захисту. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що право на захист повинно бути «практичним та ефективним, а не теоретичним чи ілюзорним».

Одним із ключових елементів реалізації цього права є своєчасний та повний доступ сторони захисту до матеріалів кримінального провадження. У рішеннях ЄСПЛ у справах *Rowe and Davis v. the United Kingdom*, *Mirilashvili v. Russia*, *Leas v. Estonia*, *Matanovic v. Croatia* Суд підкреслив, що органи кримінального переслідування зобов'язані надати стороні захисту доступ до всіх матеріалів, які можуть мати значення для доведення невинуватості особи або пом'якшення її відповідальності [2].

У національному законодавстві відповідні гарантії закріплені у ст. 20, 22, 42, 46, 221, 290 КПК України [3]. Водночас практична реалізація зазначених норм часто супроводжується необґрунтованими затягуваннями, формальними відмовами прокурорів або створенням штучних перешкод для ознайомлення адвоката з матеріалами кримінального провадження. Особливої актуальності ця проблема набуває на стадії завершення досудового розслідування та під час підготовчого судового провадження.

Практика ЄСПЛ свідчить, що ненадання стороні захисту достатніх можливостей для ознайомлення з матеріалами справи порушує принцип «рівності сторін» та змагальності процесу. Суд акцентує увагу на тому, що сторона захисту повинна мати реальну можливість ознайомитися з доказами обвинувачення та належним чином підготувати свою правову позицію [4].

У справі *Salduz v. Turkey* ЄСПЛ наголосив, що доступ до адвоката є однією з фундаментальних гарантій справедливого кримінального провадження, а будь-які обмеження такого доступу можуть призвести до порушення ст. 6 Конвенції [5].

Аналіз судової практики Верховного Суду також свідчить про формування підходу, відповідно до якого недотримання вимог ст. 290 КПК України щодо відкриття матеріалів може бути підставою для визнання доказів недопустимими. Верховний Суд неодноразово звертав увагу на те, що сторона обвинувачення не має права вибірково визначати обсяг матеріалів, які підлягають відкриттю стороні захисту, оскільки це суперечить принципам справедливого судового розгляду та змагальності сторін.

Крім процесуального аспекту, проблема доступу адвоката до матеріалів кримінального провадження має безпосередній зв'язок із забезпеченням національної безпеки. В умовах воєнного стану, зростання кількості кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів, колабораційної діяльності, злочинів проти основ національної безпеки особливого значення набуває баланс між інтересами держави та дотриманням фундаментальних прав людини. Порушення права на захист навіть у найбільш резонансних категоріях справ створює ризики визнання Україною порушень Конвенції та підриває авторитет національної системи правосуддя на міжнародному рівні.

У цьому контексті доцільним видається вдосконалення механізму судового контролю за дотриманням права сторони захисту на доступ до матеріалів кримінального провадження, а також посилення процесуальної відповідальності прокурора за безпідставне невиконання вимог КПК України щодо відкриття матеріалів стороні захисту.

Отже, забезпечення ефективного доступу адвоката до матеріалів кримінального провадження є не лише процесуальною гарантією реалізації права на захист, а й важливим елементом забезпечення верховенства права, довіри до правосуддя та національної безпеки держави в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Органи кримінального переслідування зобов'язані надати стороні захисту доступ до всіх матеріалів, зібраних під час досудового розслідування – позиція ЄСПЛ. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/329345>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text..>
4. Право на справедливий суд: практика ЄСПЛ та особливості національного правозастосування. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/pravo-na-spravedlivii-sud-praktika-jespl-ta-osoblivosti-nacionalnogo-pravozastosuvannia?utm_source=chatgpt.com.
5. Salduz v. Turkey, judgment of 27 November 2008. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-117602%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-117602%22]}).

Хоменко Ігор Володимирович, співробітник Служби безпеки України, кандидат юридичних наук

РІВНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НСРД В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В умовах дії особливих правових режимів традиційні засоби розслідування у багатьох випадках не дозволяють досягти бажаного результату, ведуть до втрати доказів, а іноді ставлять під загрозу життя і здоров'я учасників кримінального провадження [1, с. 156]. У таких умовах звичайна система досудового розслідування, в силу низки причин об'єктивного і суб'єктивного характеру, є неприйнятною. Враховуючи зазначене із початком агресії РФ, коли був уведений воєнний стан на всій території України, виникла необхідність додаткового регулювання забезпечення досудового розслідування в умовах особливого режиму, що обумовило особливості нормативно-правового регулювання НСРД в умовах особливого режиму досудового розслідування.

Нормативно-правове регулювання НСРД в умовах особливого режиму досудового розслідування – це процес прийняття, зміни або скасування правових норм, які регламентують підготовку та проведення НСРД під час воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ та/або інших держав проти України, що характеризується рядом факторів дестабілізуючого характеру, які унеможливають ведення досудового розслідування в межах існуючого нормативно-правового регулювання.

Правова регламентація проведення НСРД в особливих умовах досудового розслідування складається з наступних змістовних рівнів: рівень, що передбачає закріплення можливості проведення НСРД в умовах особливого режиму досудового розслідування; рівень, що визначає відповідність таких обмежень міжнародним угодам, до яких приєдналась Україна; рівень, що охоплює ЗУ, які регламентують НСРД та визначають умови їх проведення; рівень, що охоплює ЗУ, які «звужують» умови НСРД з врахуванням їх проведення під час дії особливих правових режимів досудового розслідування; рівень, що складають нормативні акти, які визначають механізм проведення НСРД; рівень, що складають нормативні акти, які визначають тактику та особливості проведення НСРД в умовах особливих правових режимів досудового розслідування; рівень, що складають нормативні акти, які регламентують взаємодію між суб'єктами, які здійснюють НСРД.

Зазначені нормативні акти вирішують ряд завдань щодо проведення НСРД в умовах особливих правових режимів досудового розслідування, а саме:

– надають можливість Генеральному прокурору, керівнику обласної прокуратури, їх першим заступникам і заступникам своєю постановою доручати здійснення досудового розслідування іншим органам досудового розслідування не лише у разі неефективності здійснення досудового розслідування, а також за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану;